Bildet til over: *Utsnitt av Juells kart. Stangelandsgårdens gårdsbygg bruk nr 1, er tegnet inn med kartkilder fra 1600-tallet. * Stavanger Sjøfartsmuseum.*

Bildet til venstre: *Gammel kvern. Ill Odd Jansen.*

Oalsbekken – en kilde til aktivitet og velstand

ODD JANSEN

Storånå, Stangelandsånå og Oalsbekken i Sandnes er vassdrag eller bekker som har vært viktige ressurser for byen. De to førstnevnte er fortsatt synlige, men Oalsbekken har lidd samme skjebne som så mange andre bekker i tettbygde strøk. Den er borte fra gatebildet og etterlater seg tilsynelatende få spor.

Langs Oalsbekken har det vært mange ulike næringsvirksomheter som har hentet vann og kraft fra bekken. Odd Jansen har studert kart, dokumenter og andre kilder med spor etter Oalsbekken. Han tar utgangspunkt i vannets betydning for liv og virksomhet. Forfatteren har ingeniørbakgrunn og har i sin yrkeskarriere selv også jobbet med vann; kraftverk, vannverk og avløp. Artikkelen er illustrert med tegninger av forfatteren.

Oalsbekken er borte fra bybildet i Sandnes, men minnene om bekkevann og dammer eksisterer fortsatt:

«I 1930-årene ble ungene kliss bløte fordi de falt i bekkene på Stangeland og Skonnerten», minnes Karl J. Øvestad og Ada Bjørnsen. Karl Øvestad husker også godt det sildrende vannet under hellene der Oalsbekken rant gjennom gårdsrommet i Järveien 26. Navn som Lavakloppen, Gramstaddammen og mølledammen forteller også om bekken og vannet.

Hvilken historie skjuler seg langs denne bekken som har gitt næring til aktivitet og velstand i byen? Bekkens «glansdager» var fra 1850 til 1930 med oppgangstider og jobbetid. Men også før den tid er det spor etter aktivitet. På 1600-tallet var storgården på Stangeland forsynt med det meste selv. Alt utstyr fantes, all produksjon foregikk innen selve gården. Stangelandsollene ble tidlig regulert for å lage dammer til bruksvann. Det sparte mye vannbæring. Samtidig kunne vannet fordeles til kvern, sag eller andre formål.

Ollene/oppkommene

Ollen er det mystiske, strømmende vannet som kommer opp av jorden med trykk. Andre kaller dette for kildevann. Det er det reneste vannet folk kjenner.

Vann i oller blir presset opp av grunnen som en jevn vannstrøm med kaldt kildevann.

Geologi

Ollevann kommer opprinnelig fra vanlig regnvann som har vandret i små bekkeleier oppe i det fri og videre ned i grunnen gjennom porer og sprekker. Regnvannet har etter hvert funnet hull i leir-/siltlagene og innsig til

Typisk klopp som Lavakloppen Foto: Odd Jansen

grunnvannsspeilet. Hullene kan være porøs grus, sand og steinmasser som ligger i leirlagene. Ollene kan derved komme fra vannårer i innviklede leirlag.

Sand- og grusårene gir ofte en flott renseeffekt på det opprinnelige regnvannet. Flere lag med vannårer kan ligge i etasjer på kryss og tvers over hverandre med større eller mindre leirlag i mellom. Det er også sannsynlig at det er kommunikasjon mellom vannårene, vannårekryss i leirlagene. Men hver enkelt olle kan teoretisk også ha hvert sitt eget lille sandlag for et avgren-

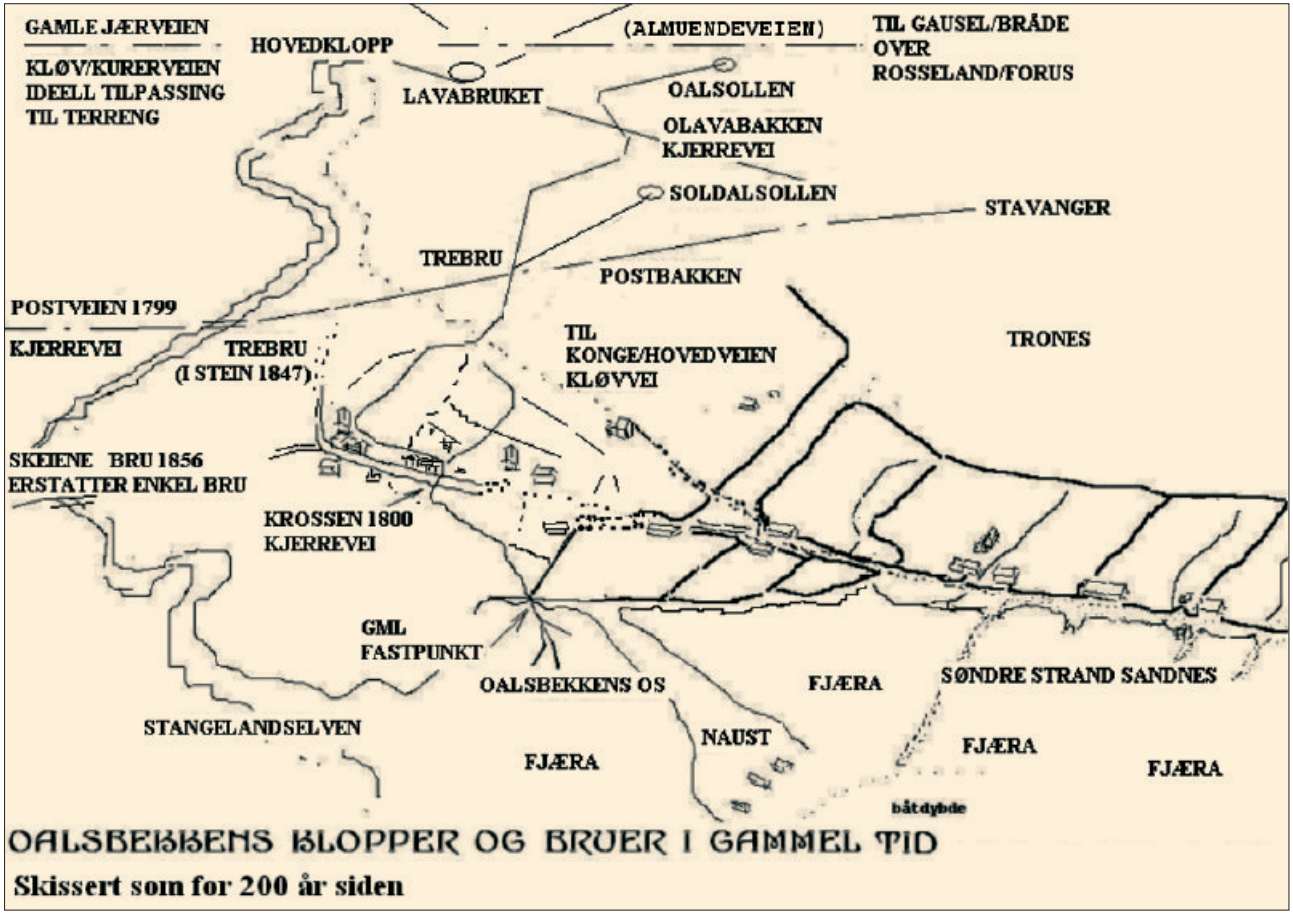

Klopper for 200 år siden. Ill. Odd Jansen

set område med eget grunnvannsreservoar. Men det er mest sannsynlig at det er noe lekkasje mellom flere sandlag både horisontalt og vertikalt. Grunnvannspeilet stiger og synker i takt med nedbørsmengde, trykk og avrenning.

Noen oller i Sandnes

Norestraen

I Altona var en mindre olle som dukket opp under leirutvinningen på 1800-tallet, den ble brukt av både dyr og folk og industri på Norestraen. Ollen i Urå må også

nevnes. Nynæs vannverk lå i dette området. Larsavann på Bakkane ble reservoar for flere lengst nord på Norestraen. Tronesbekken samlet ollevann og noe regnvann. Her på Sandnes benyttet strandsitterne og sjøfarende ollevann på 1600-tallet.

Sørestraen

Sørestraen har også hatt minst 10 oller. Mest kjent er den i sørgrensen til Ganns potteri og den som skapte uhåndterlige problemer for den eldste del av Gamlaverket av 1784 og førte til flytting av verket nordover til Tronesbekken i 1794. Jernbanens vannverk bak skolen, kalt Malminhagen, ble damplokomotivenes nyttevann til trykk-kjelen og dampmaskineriet. Sykehusparkens olle ga vann til fem boliger. Hogstadbakken vannverk regnes som det eldste vannverket i Sandnes (1860). Vannverket kunne skilte med trerenner i lukket system og opptil 30 abonnenter. Før det benyttet noen åpne trerenner. Brønner og gårdsvann fra oller som ble ledet frem med åpne bekker strekker seg mye lenger tilbake i tid.

Koldalsbakken

er en mindre olle nær Gramstadollen, bygget opp i den eksisterende steingarden langs veien og med en liten steinur i bakkant mot terrenget, samt med en trerenne for fylling av drikkekaret. Det var et kjært stoppested for dyr som vendte hjemover mot Soma med tunge lass. Ollen ga god drikke for folk og dyr i den tunge bakken. Hesten stanset selv hver gang. Drikkekaret ble fjernet i 1960-årene, men gapet i steingjerdet er intakt

*Hestedrikke. Bildet viser demonteringen i Austråttbakken rundt 1970. * Sandnes Kommune, Ingeniørvesenet 1970*

i dag. Tilsvarende drikkekar sto i Austråttbakken, men der med en rørstuss.

Hestedrikkekarene var hugget i granitt og fyltes kontinuerlig av en jevn vannstrøm. Vannstrømmen kom fra vannårer inne i leirlagene. Granittblokken hadde ytre mål på omkring 2x3x1 fot. Vannarealet var omkring 1x2 fot. Dybden på vannet var under 0,5 fot. Dessuten var det hugget en utløpsrenne eller overløpsrenne på omkring en tomme i dybde. Granittblokken hvilte på to mindre granittblokker som var anlagt som føtter. Hestedrikker av granitt var plassert ved mange av de tyngre bakkene for hestene før 1958. Vanntilførselen kunne også være bekkevann. Men oller var foretrukket om det fantes.

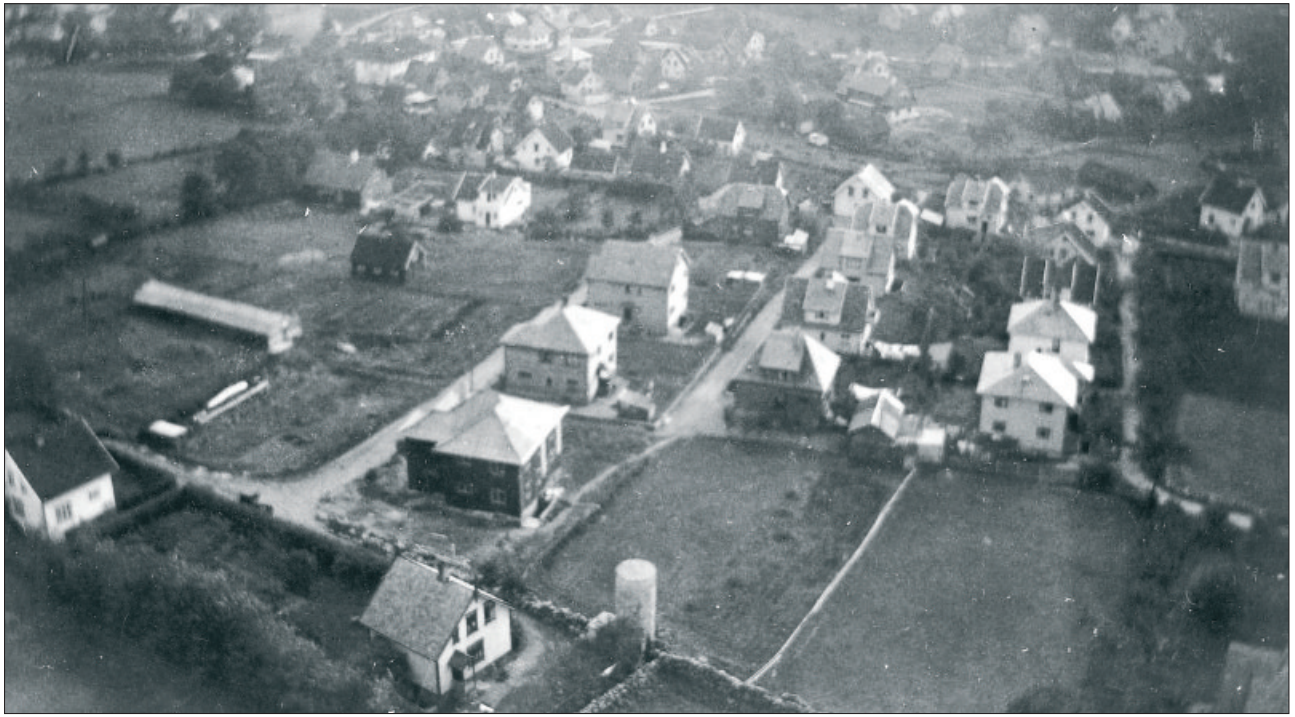

Koldalstanken: Foto fra tyskermast 1945, June Sleire Taraldsen, Sandnes*

Soldalsollen (Gramstadvannet)

Denne leverte vann til Gramstadmøllen fra 1871 samt til en tidligere mølle, dessuten til et vannverk med kum og pumpe med fordelingsnett ut til en rekke husstander langs Stangelandsbakken. Ollevannet ble en del av Oalsbekken.

Koldal

Koldal vannverk fra 1925 leverte trykkvann til en rekke husstander på Stangeland, 67stk i 1955. Trevarefabrikken Allianse ble også regnet som forbruker. Anlegget hadde høydebasseng på Heia (Vølstadveien 10). Pumpen sto i en kjeller 25 m ovenfor Oalsollen, hos Thorsen i Solaveien 61.

Oalsollen

Oald eller Oal er ollenavnet som har lang tradisjon lokalt. Oalsbekken var ollebekk. Denne gjeveste ollen i distriktet er kjent fra uminnelige tider som kilde for kraftproduksjon, industri, brannsikring og drikkevann.

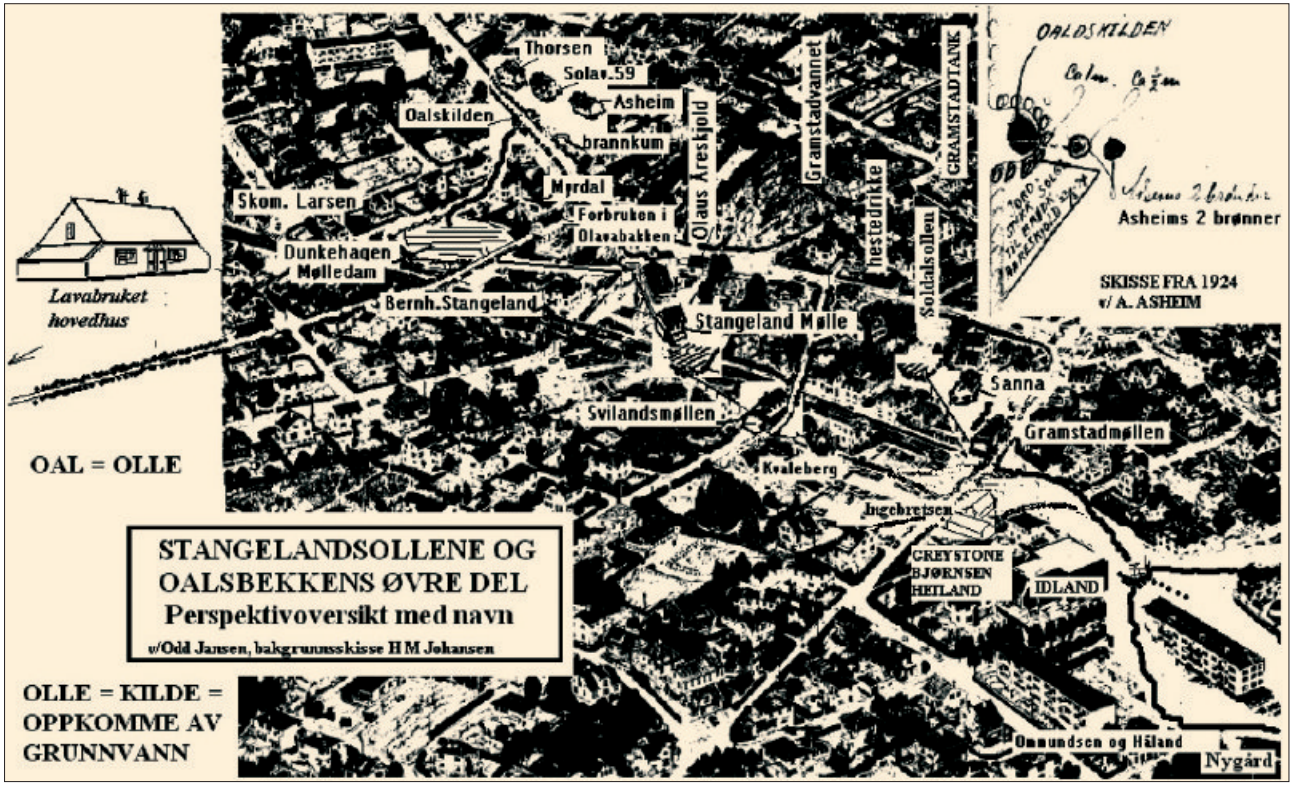

Stangelandsollene i perspektiv, tidlig 1900 tall. Ill. Odd Jansen

Den var den beste og mest fleksible på grunn av sitt uvanlig jevne fall i Stangelandsbakkene. Flere oller nær ved utfylte og supplerte vannmengden og bruken omkring og vest for Postveien.

Stangelandområdets mølletradisjon baserer seg på en kontinuerlig bruk av vann fra ollene her; fra de første enkle vannkraftmaskiner og kverner ble tatt i bruk frem til moderne elektrisk mølleproduksjon.

Utspringet ble tidlig steinsatt for å minske erosjonen og gjøre det lett å bruke. Dette ble forbedret opp gjennom tidene. Det ble anlagt trapp med 4 trinn fra veisiden. Oalsollen ligger der det i dag heter Solaveien 59. Den viser ikke i dag.

Oalsollen leverte dessuten en helt jevn strøm av vann året rundt. Dette var den store fordelen i forhold til andre møllebekker som var avhengige av mye regn,

dambygg og nedslagsfelt. Kraftverkene i bekkene kunne brukes til kvern, sag, mølle, sliping, dreiing m.m. Opp igjennom tidene har bruken variert med behovene.

Virksomheter langs Oalsbekkens vandring

Vann strømmet sakte opp av et hull i jorden i den øverste ollen, Oalsollen. Hullets diameter var vel en meter, som et brønnhull. Her ble vannet presset opp og strømmet videre ut av brønnen inn i ei stikkrenne under veien og mot sør. Gode stikkrenner den gang var kloppformet, laget av heller eller steinplater, Veien har i dag kotehøyde nær 38 straks inntil her og de fire trinnene av stein ned til vannflaten utgjorde kanskje 80 cm. For ca.60 år siden ble brønnen/ollehullet dekket til med en lem og siden kom kum og kumlokk og siden har den ikke vært synlig. Vannet strømmet uopphørlig, stille, jevnt og fint, med fast lav temperatur. Denne kloppen på Solaveien så mange folk hver dag. Folk hentet vann i spann til husholdningsbruk.

Bekken strømmet så nedover i det som er dagens Syrinvei med svinger i et par buer og fikk en krapp sving nederst i denne veien og gikk østover inn i det som ble kalt Dunkehagen (tidligere mølledam). Her var det en gang stablet trestamper med tønnebånd. En gang var dette populære åpne beholdere til for eksempel klesvask og salting av fisk. Det var de viktigste vannbeholderne for 150 år siden.

Men vi må ikke glemme *skomaker Larsen* som hadde hus og verksted nær den krappe svingen (Syrinv 3), der han hadde et lite overløp, i en liten grøft, i kanten av bekken. Den lille grøften gikk under steingarden her og forsynte en brønn med vann. Brønnen hadde trelokk. Tomten til Larsen lå altså som nummer 2 fra Oalsgaten, tidligere Solaveien, anlagt ca.1925. (Men der er en navnebyttesak med Solaveien som før hette Somaveien). Larsen hadde også en trerenne som gikk i sikk sakk like inn på verkstedet gjennom et hull i veggen. Litt av Oalsbekken lagde der kraft for en maskin hos Larsen. Vannet rant gjennom verkstedet og ut på andre siden og fant hovedløpet for bekken igjen litt lenger nede i bekkefaret. Alle folk slapp vannet ut i terrenget igjen før avløpsrørene dukket opp.

Gjennom Dunkehagen rant bekken på skrå i terrenget nesten rett øst. Her lå også *Myrdals eiendom* som grenset til mølledammen i nord. Stensetting og jordtetting skulle løfte bekkeløpet en meter eller to for å få et magasin med vann. Ut av Dunkehagen og stemområdet gikk bekken under en klopp. Her ligger Lavabakken som er en av de eldste veibitene her og går direkte til Lavahuset. Lavakloppen ligger i det som i dag er Henrik Ibsensgate. Bekken gikk videre fra Lavakloppen på sørsiden av Gamle Forbruken på Stangeland, østover ned gjennom hagene, delvis nær i grensene her. Bernard Stangeland bodde her og hadde verksted mellom bekken og Oalsgaten.

Bekkens hovedløp var da kommet inn i vestkanten til *Stangeland Mølles tomt*. Stangelands bruk nummer 1 lå svært nær disse ollene som senere fikk 4–5 møller. Første mølle omtales 1842–43. Lars Eriksen Stangeland (1821–1890) ble kalt mølleeier. Lars hørte til Lavabruket.

*Stangeland mølle ca.1911 Hovedbygningen fra 1871 i bakgrunnen, her med 30 m² påbygg fra ca.1905. Nr. 2 fra venstre: Cornelius f. 1894. Ukjent fotograf, * Øyvind Aareskjold.*

I flere generasjoner har folk nyttet dette vannet til kraftproduksjon og mølledrift. Rasmus Rasmussen så i 1920-årene en kanal/håndspadd grøft lede bekkevannet inn i en mindre mølledam og derfra inn i en trerenne. Her lå også hestegrind. Kanalen og trerenna hadde tilstrekkelig fall for å få mye vann på mølla. Farten teller også for vannmengden. Trerenna hadde videre retning mot sydøst og var bygget opp på støtter og skrå-avstivere for at vannet ikke skulle miste særlig med fallhøyde. Etter ca.35 m gikk trerenna inn i et skur på utsiden av mølla som var ny i 1871. Her i hjulhuset var et stort vannhjul i tre med skovler/treskuffer. Diame-

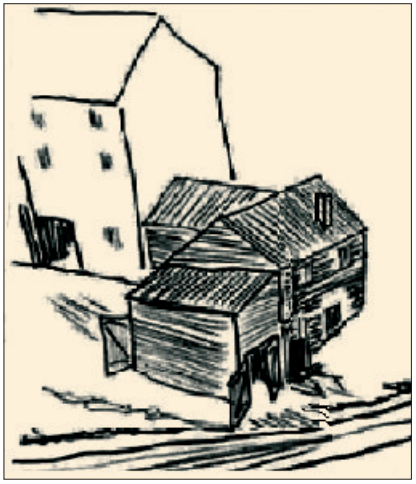

Stangeland mølle. 1)1871 ny, 2) 1933 elektrisk (torvlager i hjulhus) 3) 1950 rett før riving. Møllen var alltid rødmalt. Ill.: Odd Jansen

ter er anslått til mellom 6 og 7 meter. Vasshjulet snurret og gikk til ca. 1932. Så kom strøm også der.

Under drift åpnet mølleren vannkanalen i mølledammen slik at vannet kunne fylle seg i de mange treskuffene i ytterkanten fra oversiden. Det var et overfallshjul. Bare ene halvdelen fikk vann og kunne trykke hjulet rundt. Det ble mye vannskvetting mens det sto på. Guttene var imponert når det store hjulet snurret rundt og rundt. Kreftene kunne måles i tonnmeter og dro tunge kverner, heiser, skalfjerningsmaskiner, sikter osv inne på møllegolvet. Det knirket i hus og kraftoverføring når mølla var i gang. Vannhjulet i tre hadde en stålaksling som lå opplagret på store vanger av huggen granitt. Akslingen stakk inn i kjelleren oppe i taket langs hele lengden på kjelleren, en halv meter fra midten. Mange trinser av tre var skrudd til akslingen (2 halver). Hver trinse hadde hull over seg i golvet. Drivreimer av tau lå stramt rundt trinsene nede, og oppe på møllegolvet fanget drivreimene trinser på drivaksler på maskiner. *Gamlemølla* hadde elektrisk drift i nesten 10 år før det var slutt for gamlemølla i 1941. Møllehuset ble etter hvert sørgelig stygt av å stå ubrukt og restene ble revet ca.1953. Allerede i 1918 hadde Arne og Cornelius, sønnene til Olaus Aareskjold, bygd ny, elektrisk drevet mølle like ved Gamlemølla. Det er den mølla som fortsatt står her.

Etter at vannet hadde sluppet taket på hjulet i nedre kanten, rant det videre inn i bekkeløpet igjen og inn i en ny mølledam og trerenne med støtter med skråavstivere til *Sviland mølle* på sørsiden av den senere Oalsgaten og gjorde samme jobben med overfallsvannhjulet der. Støttene var synlige lenge etter at mølla

*Svilandsmøllen ca. 1935 ukjent fotograf * Jærmuseet.*

gikk ut av drift. Martin Ingebretsen Stangeland bygde opp Sviland mølle i 1879. Han solgte dette videre som står i kjøpekontrakt «eiende Møllebrug med vandfald, grund og inventar» til Kr. Gramstad og Andr. T. Sviland hvorav Gramstad solgte videre sin del til Sviland i 1914. Sviland drev mølla hele tiden. Mølla lå som nest øverst. Møllehuset ble revet midt på 1960- tallet, men mellageret til denne mølla står enda og benyttes av Peckas Motorsykkeldrift. Bekken fortsatte herfra nedover på nordsiden av Kvalebergs hus parallelt med Oalsgaten til kloppen under Postveien.

Maskinbygger Andreas K. Kluge bygde i 1871 den tredje mølla langs Oalsbekken. Han døde alt i 1874 og mølla skiftet eiere og navn flere ganger; Soldals mølle, Røde mølle og *Gramstadmøllen* etter siste eier Kristian T. Gramstad som var eier til mølla ble lagt ned i 1956.

Gramstadmøllen hadde egen olle og tilløpsbekk. Etter bruk fant vannet veien til kloppen og Oalsbekken. Møllehuset her er også revet. Dette skal ha vært en bygning med lav takhøyde i begge etasjene. Bekkene krysset trolig Postveien sammen østover/nedover, etter at de fløt sammen rett før stedet der den gamle trebrua i Postveien sto. Bekkeløpet videre kaltes Oalsbekken. Det gikk så parallelt med gaten på sørsiden ned til der Klippen menighetshus ligger og videre til der gatekrysset mellom Oalsgaten og Eidsvollsgate er nå.

Fra dette gatekrysset ble bekken delt. Bekkens sørlige løp gikk fra krysset, hvor *T. H. Idlands* eiendom lå, litt sørover ned mot murer Sverre Ommundsens eiendom i Nygårdsveien og videre ned til Storgaten og krysset denne på nordsiden av *Hålands likkistefabrikk.* BBC har senere solgt brukte blader og bøker her. Det er usikkert om bekken opprinnelig gikk under *Fredheimsbygget* eller på nord- eller sørsiden, antakelig gikk den delvis under, øverst i vest. Trolig ble bekkens sørløp flyttet og lagt i rør i gaten da bygget ble reist 1950–55. Videre gikk bekken langs nordsiden av låvebygningen til Martin Nygaard. Bekken ga vann til *Nygaards garveri,* dette var det eldste i Sandnes. Før bekken nådde Jærveien svingte den nordover og gikk parallelt med veien mot Krossen. Her krysset bekken Oalsgaten nok en gang og gikk inn på en en tomt som i dag er parkeringsplass øst for Fellesbakeriet. Etter å ha krysset tomten gikk løpet inn på bakgården til *Vigres garveri* som her ble forsynt med vann. Mot Jærveien lå skobutikken. Brødrene Lars Vigre f. 1835 og Tønnes Vigre f. 1840 holdt til på østsiden av Jærveien. Senere flyttet de tvers over gaten fordi der lå et fall for

bekken fra sør, og mye arbeid ble spart. Til sist kom Petter Mandius Braasten (1848–1927) som grunnla bedriften 1879. I 2004 ble det feiret 125-årsjubileum. Braasten garvet først i Langgata (ca.1870). Firmaet T Vigre var grunnlagt 1870. Bekkens løp fortsatte nordover til et bekkekryss i *garver og sadelmaker Sondresens bakgård*.

Bekkens nordre løp fra bekkedelingen ved Eidsvollskrysset gikk i grøft over Fredheimsmarka. Skonnertledningen hadde mange avstikk og forgreninger mot slutten.

Husmannsønnen og haugianeren Ole Nielsen kom til Sandnes 1850 etter uttjent læretid hos Danielsen i Stavanger og slo seg ned som farger i et skur i Krossen**.** Etter tre år flyttet Nielsen til *Langgt 9/11* som den gang var en stor tomt som gikk ned i fjæra. *Sandnes Kamgarnsspinderi* kjøpte senere noe tomt av Nielsen i 1897. I gården på Langgt 9/11 rant også Oalsbekken som ga rikelig vann til fargeriproduksjonen. Bekken nede på tomten var avløpsvann, som stinket fælt etter hvert. Tilløpsvann kom fra Skonnertgrøften Oalen, som hadde avstikker ned gjennom kvartalet i vest under Langgaten og inn på tomten som hadde fall, slik som hos Braasten i Langgt nær ved. Via murte kummer som kom etter hvert kunne Nielsen fylle todelte større kummer med rent vann. Skonnertgrøften/Oalsbekken var edle dråper som hadde tradisjonelt vern som rentvannsbrønner ellers. Ingen måtte ødelegge for hverandre. Mange brøt dessverre dette. Bekken nederst var det ingen som brydde seg om, den var det navnløse avløpet eller skittrennå. Fornyelse og reparasjon av Oalsbekken gjaldt Skonnertgrøften som siden fikk kummer og lukkede ledninger med trykk.

Oalsbekken drev omkring 1869 et vannhjul til ullvaremaskiner i Langgaten 9 og 11.

Nielsen, Ullvaren (Sandnes Uldvarefabrik) og Sandnes Kamgarnspinderi hadde felles interesser, og Nielsen fikk en murt kum i området for å skaffe trykkvann til ullproduksjonen. Andre fulgte etter. Nye små vannverk kom i hopetall.

Rundt 1900 utvidet garveriene. Virksomhetene i Krossen fikk søsterbedrifter i neste vassdrag. Olufson, Sanne, Soma, Jonassen og Stokka trengte drikke til hestene i Krossenområdet, og Hølland vann i garveriet fra ca. 1920. *Trevaren* (Sandnes Trevare) brukte vann til dreiebenkene selv om elektrisk lys kom i 1909.

Lura sitt snekkeri er mest fremtredende her. Mange nye rør og omlegginger ble nødvendig i Krossenområdet. Et av de mange nye vannverk som kom, var *Krossen vannkompani*. Dette benyttet ikke Oalsbekkevann. Men interessenter *for Oalsbekken* dannet et eget vannkompani. Styremedlem i mange år var Thomas Lura (1874–1958). Formålet var å øke vannmengdene og sikre trykkvann for interessentene. Mange gamle system ble avløst av nye. Bekkevannet krysset i alle fall Storgaten i klopp og traff sørgrensen til Lindal. Videre rant det nedover langs den senere bakerigrensen. Bekkene var grensemerker. Siden ble det kommunalt kulvertrør på minst 20 tommer på skrå over gaten. Røret skrådde da over gaten til Lindals grense fra Lurasmuget. Brannskuret med en stor brannvannkum sto nær Hølland. Et slokkeanlegg ble opprettet 1900–1905 etter

*Gramstadmøllen til høyre for kirketårnet, deretter mot høyre den hvite Svilandsmøllen. Den mørke bygningen med lysende vinduer er Stangelandsmøllen før påbygget på 30m² mot nord et par år senere. I bakgrunnen Lavabruket som ble blant de gjeveste. Foto ca. 1900 * Simonsen, Sevald m.fl. (red).* Sandnes, Bilder fra gamle dager, s. 57.

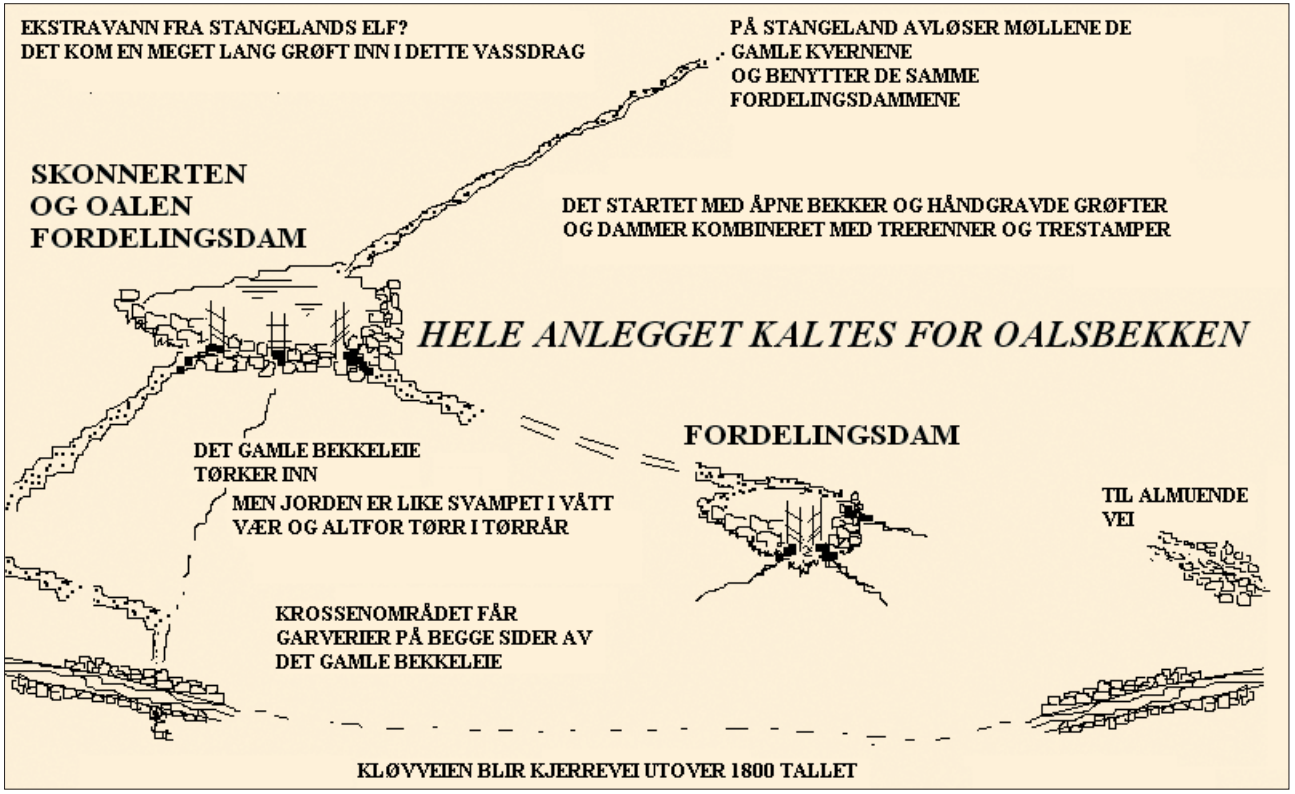

Skisse av et tidlig vannanlegg - bakken hadde perfekt fall mot Fjæra. Ill: Odd Jansen

den store brannen. Bekken lå åpen i grensen til Lindal og i sørgrensen til *Grans bakeri* også i 1935. Bekkeløpet gikk så forbi skolehuset i Sandnes fra 1860 (senere Frelseslokale), i kanten av skoletomten i Krossen og vendte så mot bekkekrysset som lå i gården bak Sondresen. Tidligere har det vært flere andre nedløp parallelt i kvartalet. Disse krysset de gamle Skonnertledningene som var utdatert. Herfra ble den gamle bekken etter hvert ansett for å være kun avløpsvann, og hovedkloakk fra 1830. Her var bekken samlet igjen og krysset skrått over Jærveien ved Sondresen. På andre siden av Jærveien gikk bekken inn i smuget mellom vaskeriet nord for og Klaus Birkrem sør for, og inn i gården for så å vende rett nord inn i sitt gamle bekkeløp etter mange omveier. Senere ble bekken her dekket med steinheller i gårdsrommet (*vaskeriet*). Her litt norden-

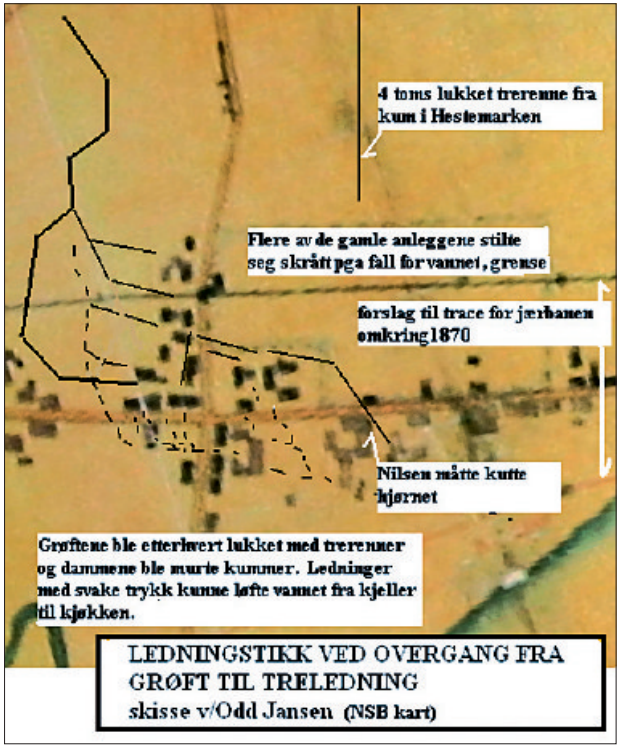

Nygårdssplitten vist på NSB kart. På denne kartskissen viser også de skråstilte husene fra de lavereliggende Skonnerter/bekkedelinger i Oalsbekken.

for på Nygårdshjørnet er det spor etter vannforbrukerne *Ole Nielsen, slakteri og meieri*.

Videre fortsatte bekkeløpet ut i Gjesdalveien og gikk under en klopp her også, påvist ved graving 1975. Fra kloppen gikk bekken inn mellom *butikken til Øglend* og det store pakkhuset fra 1911. Bak pakkhuset vendte bekken litt østover og en avløper kom fra *Gjestdalveien konditori* hvor *Gustav Gran* hadde fargeri som kunne slippe ut sitt gufne vann til bekken. Her i kvartalet snudde bekken igjen nordover og passerte på østsiden av *Reinart Hetlands mølle* og på vestsiden av *Enok Berge sin treskofabrikk* før han flyttet. Møllebygningen i mur fra 1920 står fremdeles inneklemt i kvartalet.

Treskofabrikken ble revet da Øglænd overtok tomten. Øglænd bygde sin store *konfeksjonsfabrikk* mot Erling Skjalgsonsgate og bygde også om store deler ellers i dette kvartalet. Fabrikken var ferdig ved årsskiftet 1939/1940. Murbygningen til Brødrene Oftedal i St. Olavsgate inngikk i Øglændfabrikken.

Treskofabrikken, kalt *Sandnes Dreieri,* benyttet vannet fra bekken til drift av maskiner inne i kvartalet mellom Erling Skjalgsonsgt. og Gjesdalveien. Sandnes Dreieri startet nederst i Erling Skjalgsonsgate ved Oalsbekken, grunnlegger var Enok Berge. Han var opplært på Aase dreieri som hadde kraft fra et stort vannhjul. Jonas Øglænd overtok denne tomten av Berge etter ca. 40 års drift der. Dreieriet flyttet til Holbergsgate ca. 1936.

Klaus Birkrem i Jærveien hadde hester og vogner/karjoler som han leide ut med kusk. *Hetlandmøllen* var alltid elektrisk. Hetland drev også med en del garving. Det var det mange som gjorde attåt. Kummene er der visst enda i en løebygning, sier Ove Hetland.

Mellom treskofabrikken og Hetlandmøllen rant bekken videre nordover inn i smuget mellom Stutteriet og Øglændhuset og over til Ole Nielsens tomt, østenfor det som i dag er Hetland Sport. Denne tomten hadde meget stort vannforbruk til farging og ullproduksjon i

en lang årrekke fra 1860 og fram til århundreskiftet, selv etter at Nielsen hadde startet et industrieventyr av meget store dimensjoner både på Ålgård, Figgjo, og i Trøndelag i tillegg til Sandnes. Nielsen bygde også en større todelt tank på tomten og leide ut vannet i tanken til brannvesenet. Oalsbekken fylte også denne tanken og sikret vanntilførselen. Bekken rant videre nordover over den senere parkeringsplassen, videre mot Flintergaten og så nærmere mot jernbanen i St. Olavsgt. Så dreide bekken østover og krysset under jernbanen fra 1878 ved Mont Martreundergangen og fikk en ny kum på høyre side. Denne kummens tomt er i dag dekket av jernbanen fra 1957. *Sandnes Støperi* sto litt østenfor der kummen sto, der det også siden kom parkeringshus. Denne kummen ble også benyttet av brannvesenet til øvelse.

Sandnes Kamgarnspinderi og Sandnes Uldvarefabrik hadde rettigheter til vann fra Oalsbekken. Fra kummen og nordøstover blandet bekken seg med sjøvann på den store *Fjæra* i Sandnes (Ruten). Ved flo sjø ble det brakkvann og ved fjære sjø fløt vannet ut over et flatt minidelta.

Takk til

Øyvind og Olaus Aareskjold for lån av bedriftens 100 årige arkiv, bilder og dokumenter.
Nygårdsfamilien for bidrag med 200 år gamle dokumenter og kart.
Tor Gramstad (f. 1921) for inspirasjon og lokalkunnskap.

Kilder

Øyvind og Olaus Aareskjold, bedriftsarkiv, bilder og dokumenter.
Nygårdfamilien, privatarkiv.
Sandnes Kommune, Ingeniørvesenet: de eldste kart mellom 1818 og 1899.
Folketelling 1801.

Muntlige kilder:

Thomas Lura, Gerd Salvesen, Ove Hetland, Steinar Hølland, Thorleif Gjedrem og andre.

Litteratur

Bruleite, Helleik, 1989: Ullvaren.
Eggebø, Aksel, 1996: Slik bygde dei byen. ABC om næringsliv og samferdsel i Sandnes.
Simonsen, Tor M: Sandnes Brannvesen 155 år.
Tornes, Nils og Oddvar Lavoll, 1997: Fra spade til hydraulikk.
Sandnes Inge-niørvesen 1893-1893. Sandnes kommune, Teknisk Etat.
Rasmussen, Rasmus: Skriv.